

**СПЕЦЫФІКА МОЎНАЙ АСОБЫ ВА УЖЫВАННІ
СРОДКАЎ ІНТЭНСІФІКАЦЫІ ВЫКАЗВАННЯ
(НА МАТЭРЫЯЛЕ АНГЛІЙСКОЙ І БЕЛАРУСКОЙ МОЎ)**

Моўная асоба – тая скразная ідэя, якая пранзае ўсе аспекты вывучэння мовы і адначасова разбурае межы паміж дысцыплінамі, што вывучаюць чалавека, таму што нельга вывучаць чалавека па-за яго мовай [Караулов Ю.Н. 2002, с.3]. *Моўная асоба* характарызуецца як нацыянальна-спецыфічны тып камуніканта, у якога сфарміравана пэўная карціна свету, культурна-дэтэрмінаваная ментальнасць і сістэма каштоўнасцей, які трымаецца норм паводзін і зносін. Такім чынам, наяўнасць устойлівага комплекса камунікатыўных рысаў, што абумоўліваюць нацыянальна-культурную матываванасць маўленчых зносін, і дазваляе гаварыць пра спецыфіку нацыянальнай моўнай асобы, рысы якой праяўляюцца ў функцыянаванні і асаблівасцях вербалізацыі катэгорый мовы. Зварот да вывучэння сродкаў інтэнсіфікацыі выказвання на матэрыяле англійскай і беларускай моў выкліканы неабходнасцю даследавання камунікатыўных катэгорый і агульным інтарэсам да праблем супастаўляльнага вывучэння аспектаў мовы.

Найбольш істотнай сярод класіфікацый тыпалагічнага вывучэння моў з'яўляецца падзел на структурную і функцыянальную тыпалогію. Як адзначае У.Р. Гак, «функцыянальна-супастаўляльная лінгвістыка павінна супастаўляць сродкі, абіраемыя моўцамі на розных мовах пры рэалізацыі адных і тых жа тыпавых камунікатыўных заданняў у аднолькавых сітуацыях» [Гак В.Г. с. 37].

Інтэнсіўнасць разглядаецца ў суадносінах з іншымі моўнымі катэгорыямі: патэнцыраванне, акцэнтаванне, экспрэсіўнасць, эматыўнасць, эвакатыўнасць. Палыходы да праблемы іх узаемадзеяння грунтуюцца на розных крытэрыях, што не спрыяе паспяховаму вырашэнню праблемы вызначэння катэгарыяльнага статусу і лінгвістычнай сутнасці інтэнсіфікацыі.

Як адзначаецца ў апошніх працах па пытаннях інтэнсіфікацыі выказвання ў англійскай мове, сярод праблем, якія належаць да шэрагу актуальных, але якія не знайшлі вычарпальнага вырашэння ў мовазнаўстве, належаць наступныя: 1) пытанне лінгвістычнай прыроды самога працэса інтэнсіфікацыі, які часцей за ўсё інтэрпрэтуецца праз семантычную катэгорыю

інтэнсіўнасці; 2) адсутнасць напрацаванага практычнага матэрыялу для больш глыбокага тэарэтычнага прадстаўлення.

Інтэнсіфікацыя – гэта маўленча-мысленчы працэс, які з’яўляецца сродкам змянення ступені экспрэсіўнасці выказвання. Інтэнсіфікацыя выказвання ажыццяўляецца для вырашэння прагматычных задач: яе асноўная мэта – спецыяльнае выдзяленне пры дапамозе моўных сродкаў элементаў маўлення, што маюць камунікатыўную важкасць у параўнанні з іншымі элементамі для выражэння адрасантам свайго пункту погляду. Лінгвістычная функцыя інтэнсіфікаваных выказванняў складаецца ў тым, каб найбольш эфектыўна і мэтанакіравана данесці да адрасата лагічную і эмацыянальную інфармацыю. *А якая жанчына адмовіцца ад такога падману, каб выглядаць больш зграбна (Н.Ваўчок). The sun is shining, the birds are singing, isn't the world a lovely place to live today! (S.Holst).*

Інтэнсіфікацыя знаходзіць сваё выражэнне ў моўным матэрыяле, прычым кожная мова выкарыстоўвае для гэтага свае лінгвістычныя сродкі: лексічныя, прасадычныя, граматычныя. Моўныя сродкі інтэнсіфікацыі называюцца *інтэнсіфікатарамі*. Моўца ўводзіць у выказванне такія інтэнсіфікатары, што ўказваюць, на якіх элементах выказвання трэба засяродзіць увагу. Напрыклад: *But I have never known the answers to these questions, have never asked anyone their answers. Though possibly it – the answers – is simple: it is just low life, some coldness in us all, some helplessness that that causes us to misunderstand life when it is pure and plain, makes our existence seem like a border between two things, and makes us no more or less than animals who meet on the road – watchful, unforgiving, without patience or desire (R.Ford). Сапраўды, і каб выстаяць за такім плотам, патрэбна і вялікая мужнасць і вялікая легкадумнасць. А яны не толькі выстойваюць, але і наносзяць вялікія страты ворагу (Ул Караткевіч).*

У першым прыкладзе пры дапамозе інтэнсіфікатара *антытэзы*, выражанай пры дапамозе злучніка *though*, эксплікуецца наступнае: ‘Я ніколі не даведаўся адказаў на гэтыя пытанні, але, магчыма, што гэтыя адказы вельмі простыя, і г.д.’. У другім прыкладзе злучнік *не толькі...але і* як сродак інтэнсіфікацыі выражае думку супрацьпастаўлення рэальных магчымасцей людзей і таго, чаго яны дасягаюць. У гэтым жа прыкладзе на інтэнсему проціпастаўлення накладаецца і інтэнсема ўводнага слова (прыслоўя-эмфасайзера па Р. Квірку. Дж. Лічу, Дж. Свартвіку) *сапраўды*, што выражае агульны эфект узмацнення, перадае упэўненасць адрасанта ў імавернасці зместу паведамлення..

Вынік інтэнсіфікацыі лагічна можа апісвацца ў тэрмінах ступеней інтэнсіфікацыі. За нулявы пункт адліку на шкале інтэнсіўнасці ў даследаваннях прымаюць, напрыклад, інтэнсіфікуемае слова. У далейшым накірунку аналізу адрозніваюцца толькі колькасцю вылучаемых градацый інтэнсіўнасці. Гэта, напрыклад, бясконцыя рухі па шкале ўверх ці ўніз па *інтэнсемах* (тэрмін І.І. Туранскага) – мінімальна адзінках вымярэння інтэнсіўнасці, якія абазначаюць новы сэнс [Туранский И.И. 1990]. Бясконцасць гэтых рухаў адносная. Яна абумоўлена, у першую чаргу, моўнай

кампетэнцыяй гаворачага, г.зн. яго здольнасцю выкарыстоўваць разнастайныя моўныя сродкі для больш экспрэсіўнага выражэння сваёй думкі. Мяркуюцца, што за нулявы ўзровень інтэнсіўнасці ў беларускай мове трэба прымаць выказванне, дзе дзеяслоў выражаны абвесным ладам, кампаненты (словы) не змяшчаюць ніякіх дэ-ці інтэнсіфікуючых кампанентаў, адсутнічаюць розныя мадальныя словы, часціцы. У англійскай мове узорам нейтральнага узроўню інтэнсіўнасці з'яўляецца выказванне, у якім выказнік выражаны дзеясловам абвеснага ладу (Indicative Mood) без пабочных канструкцый, мадальных слоў і іншых паказчыкаў, але дакладна ахарактарызаваць нулявы ўзровень інтэнсіўнасці выказвання можна будзе толькі пасля комплекснага аналізу і інтэрпрэтацыі матэрыялу.

Вынікі эксперыментальнага даследавання прасадыхных сродкаў інтэнсіфікацыі выказванняў англійскай мовы прадэманстравалі, што інтэнсіфікацыя можа ажыццяўляцца ў межах слова, асобнага выказвання і блока выказванняў [Алексіевец О.Н. 1999, с. 7]. Прыметнікі і прыслоўі, дзеясловы, што абазначаюць моцны эмацыянальны стан ці дзеянне, звязанае з вялікім напружаннем фізічных і душэўных сіл, абстрактныя назоўнікі, што абазначаюць моцныя эмацыянальныя станы, вялікую колькасць ці значныя прамежкі часу, акцэнтуючыя часціцы, прыстаўкі – сродкі інтэнсіфікацыі кампанентаў выказвання. Элемент, які пры алушчэнні змяняе перлакутыўны эфект выказвання, інтэнсіфікуе ўсё выказванне. Прыслоўі-інтэнсівы ў функцыі пабочных элементаў выказвання, мадальныя словы, сінтаксічныя структуры – сродкі інтэнсіфікацыі выказвання.

Прыкладамі сродкаў інтэнсіфікацыі выказвання ў англійскай і беларускай мовах з'яўляюцца: мадальныя словы *no doubt, undoubtedly, бяспрэчна, несумненна і г.д.*; акцэнтуючыя часціцы *only, precisely, merely, really, purely, менавіта, іменна, якраз, аkurat, толькі, проста і г.д.*; марфемныя сродкі (прыстаўкі) *archi-, super-, звыш- і г.д.*; акцэнтуючы словапарадак; розныя сінтаксічныя структуры сказаў.

Такім чынам, на ўзровень інтэнсіфікацыі уплывае цэлы комплекс лінгвістычных і экстралінгвістычных фактараў, сярод якіх можна вылучыць спецыфіку нацыянальнай моўнай асобы.

Менавіта афектыўны кампанент, які прысутнічае ва ўспрыманні чалавекам сітуацыі і пры яе вербальнай перадачы, стварае магчымасць гаварыць пра інтэнсіўнасць выказвання.